

Dorovský, Ivan

Hrabákovo pojetí literární komparatistiky

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2003, vol. 52, iss. X6, pp. [101]-108

ISBN 80-210-3086-0

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103322>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF HRABÁK: 90

V tomto bloku nazvaném *Josef Hrabák: 90* zveřejňujeme část příspěvků, jež byly připraveny jako referáty pro vědecké zasedání k nedožitým 90. narozeninám prof. PhDr. Josefa Hrabáka, DrSc., které se uskutečnilo 2. prosince 2002 v Univerzitním klubu v Kaunicově paláci v Brně. Akci zorganizovaly Český komitét slavistů, Ústav slavistiky FF MU a Ústav české literatury a knihovnictví FF MU.

IVAN DOROVSKÝ

HRABÁKOVO POJETÍ LITERÁRNÍ KOMPARATISTIKY

Patnáct let od smrti Josefa Hrabáka (1912–1987) je dostatečně dlouhý časový odstup, aby se přistoupilo k důkladné analýze a ke zhodnocení přínosu jeho teoretického, literárně historického, editorského a pedagogického díla a k zařazení do dějin československé (české) literární vědy a slavistiky.

Na pražském VI. mezinárodním sjezdu slavistů v roce 1968 uvedl v závěrečném slově Viktor Žirmunskij mj., že je *nenávratnou minulostí* staré pojetí komparatistiky jako *honu po mezinárodních paralelách* (podle německého výrazu *Parallelenjagd*), *po vlivech a výpůjčkách v úzkém smyslu*. Srovnávací literární vědu nyní chápeme, uvedl dále V. Žirmunskij, jako *studium obecných sociálně podmíněných zákonitostí světového literárního procesu, v němž typologické analogie jednoho literárního procesu slouží jako předpoklad kontaktních vzájemných působení a vlivů, rovněž podmíněných historicky*.¹

Mnozí současní literární historici, jedni méně, jiní více, cítí potřebu znovu se vrátit k dosavadním výsledkům srovnávací literární vědy a k některým osvědčeným metodám srovnávacího studia literárního vývoje a aspoň částečně rehabilitovat literární vliv (nikoli jednostrannou vlivologii) jako vzájemné působení, prolétání, prolínání, protínání a překrývání, jako impuls, podnět, odraz, náznak či pouhou náhodu a shodu. Filiace v literárních dílech bychom mohli (a měli) zkoumat nikoli jako závislost jednoho díla na druhém, nýbrž z hlediska funkcí, jaké plní prvky působícího (prvního) díla v přijímajícím (později vzniklém) dí-

---

¹ VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze 1968. Akta sjezdu 1, Academia, Praha 1970, s. 300.

le.² A také bychom mohli sledovat např. diferencované analogie, které by nám mohly pomoci k poznání jak některých obecných procesů, tak také mnoha národních zvláštností.³

Nedomnívám se, že bychom měli za každou cenu hledat nové formulace a metodologické postupy i odlišné pojmy pro jeden a týž jev: literární druh, typ, směr. Jak správně upozornil Slavomír Wollman, naše doba zažila *nadměrný rozkvět příliš abstraktních, hermeticky uzavřených teorií a zklamání z jejich nevelkého pro konkrétní poznání toho, co se v rozsáhlé, složité a proměnlivé skupině jazyků a literatur a v jejím okolí skutečně odehrávalo a odehrává.*⁴

Domnívám se proto, že bychom měli spíše důkladně zhodnotit dosavadní výsledky slavistiky a zdůrazňovat její komparatistickou povahu. A neustále se k nim vracet. Přitom nijak nevyklučuji, že by mohly a dokonce měly vznikat nové subdisciplíny literární vědy. Měli bychom spíše navázat na často přerušenu (ať už módně nebo z nejrůznějších jiných důvodů) literárněvědnou tradici a zkoumat jevy, struktury a procesy v národních literaturách a odtud pak přecházet ke studiu společných a zvláštních rysů meziliterárních společenství (ať už v rámci slovanských literatur, nebo i v jejich stycích a v dialogu s neslovanskými literaturami).

Srovnávací princip protikladu býval považován za hybnou sílu literárních dějin. Jedině vzájemným srovnáním děl můžeme dospět k zjištění prostředků a uměleckých postupů. Přitom při analýze díla bychom měli mít neustále na zřeteli **literární tradici**. Literární historie musí hledat prameny, které jí napomohou osvětlit tvůrcův vztah k literární tradici, tj. k rozsahu a normě literární minulosti, která působí na literární vývoj.

Československá slavistika se v meziválečném období snažila o užší vymezení příliš širokého pojetí slovanské filologie, které prosazoval Vatroslav Jagič (1838–1923), o *vyčlenění slovanské filologie jako přesně vymezené oblasti*, která by zahrnovala jazykovědu, literární vědu a studium ústní lidové slovesné tvorby a jež by naopak poněkud obrozensky začlenila studium dějin a současné dění slovanských národů. *Užší pojetí filologie, ať slovanské, germánské, románské, či jiné, osvobozuje tento obor od poručnictví metod a konceptů jiných, příbuzných, nebo sousedních věd a – bohdá – od přílišného působení externích idejí, které nerostou z vlastního materiálu.*⁵

Jak v jazyce, tak v literatuře se zdůrazňovala strukturální hlediska, zkoumal se celistvý obraz literatury jako strukturální celek. Vědecké úsilí vedlo k poznání a pochopení dějinného literárního procesu. Od filologického pojetí, které chápalu literaturu v těsné souvislosti s dějinami jazyka, se již od pozitivismu přes strukturalismus postupně přecházelo k tomu, že se literární jevy zasazovaly do

2 Tamtéž, s. 305.

3 Wollman S.: Metodologický základ srovnávacího zkoumání slovanských literatur. In: Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu. Academia, Praha 1978, s. 33–42.

4 Wollman, S.: Slovanská filologie 1998. In: Česká slavistika 1998. České přednášky pro XII. mezinárodní sjezd slavistů, Krakov 1998, s. 270.

5 Tamtéž, s. 269.

kontextu celého kulturního a historického vývoje toho kterého národního společenství.

Pozitivismus přešel od studia filologického materiálu k charakteristice vývojových etap a literárních postav. Především pak k zjištění modifikace vztahů, které udržují jednotlivé části stejného celku a označují vývoj.⁶ Někteří se pokoušeli o syntézu (např. Jaroslav Vlček ve svých *Dějínách české literatury*, 1897), jiní zkoumali a analyzovali genetické příčiny (Jan Jakubec, Josef Hanuš, Miroslav Hýsek, Albert Pražák aj.). *V úsilí vystihnout literaturu v syntetické zkratce, která zachytí atmosféru doby i charakteristické znaky autorů*, napsala o Josefu Pátovi bulharistka Danuše Hronková, *nezapřel se univerzitní žák Jaroslava Vlčka*.⁷

Jan Mukařovský (1891–1975), jehož názory Josef Hrabák akceptoval, si např. rovněž uvědomoval, že k vystižení podstaty literárního díla a jeho estetické funkce je nezbytné zjištění vztahu společnosti k němu. Je proto podle názoru J. Mukařovského nutné studium vztahu mezi autorem a dílem a mezi dílem a společností.⁸

K úkolům, které si meziválečná česká a evropská literární historie kladla, patřilo studium literární struktury, geneze díla, výzkum mimoliterárních zásahů do literárního vývoje a proměn literárních hodnot. To všechno vedlo a vede literární historiky k zpracování systematiky literárního vývoje. Felix Vodička mínil, že *strukturalismus a teleologický výklad organizací struktur umožňují celostní pojetí literárních jevů a celého literárního vývoje. Na všechny literární jevy se díváme z hlediska přirozených celků, takže každá složka, každý detail je pochopitelný ve svém významu toliko při funkčním výkladu jeho vztahu k celku*.⁹

Mezi dvěma světovými válkami se konaly dva slavistické sjezdy, konání třetího (bělehradského) překazila zhoršená mezinárodní situace. Na prvním pražském sjezdu v roce 1929 i na druhém sjezdu ve Varšavě v roce 1934 (a také ovšem na všech mezinárodních slavistických sjezdech, které se konaly po roce 1945) se mj. hodně hovořilo o metodologii literárněvědného bádání. Štřetávaly se na nich různé metodologické orientace a přístupy: pozitivistické i sociologické, strukturalistické i formalistické.

Pozitivisté, s nimiž došlo na prvním slavistickém sjezdu k rozchodu tím, že byly předloženy Teze pražského lingvistického kroužku, se věnovali studiu vlivů jak jednotlivých děl navzájem, tak také vlivů děl jedné národní literatury na díla jiné národní literatury. A to byl jeden z prvořadých úkolů srovnávací literatury, která si postupně vypracovala svou metodologii. Odtud vedla cesta k metodologii tzv. literatury generální (všeobecné).¹⁰ O teoretických principech a metodologických postupech českých komparatistů od 30. do 80. let 20. století

6 Čtení o jazyce a poezii. Svazek první. Uspořádal B. Havránek a J. Mukařovský, Družstevní práce, Praha 1942, 320.

7 Hronková, D.: Josef Páta o bulharské literatuře a česko-bulharských vztazích. AUC, Philologica 2, Slavica Pragensia XXVIII, s. 97–104.

8 Čtení a jazyce a poezii, Svazek první. Uspořádal B. Havránek a J. Mukařovský, Družstevní práce, Praha 1942, s. 337.

9 Tamtéž, s. 350.

10 Wollman, S.: Porovnávací metoda v literární vědě, Tatran, Bratislava 1988, zejm. s. 65–94.

pojednal Slavomír Wollman.¹¹ Arne Novák označil Josefa Hrabáka za *učenílivého stoupence metody formalistické, šťastného analytika veršové struktury poezie staročeské*.¹²

V časopisecké diskusi (mj. ve Slavii), která před téměř pětadesáti lety předcházela připravovanému, ale nerealizovanému třetímu mezinárodnímu sjezdu slavistů v Bělehradě (18.-25. září 1939), požadovali někteří slavisté mj. rozšíření programu o kulturní komparatistiku.

Nejvíce příspěvků bylo z československé strany přihlášeno v literárněvědné sekci. Vedle jmen Julia Heidenreicha (Dolanského), Franka Wollmana, Jiřího Horáka, Jana Mukařovského, Alberta Pražáka aj., kteří se vyslovili mj. ke koncepci a metodologii srovnávacího studia slovanských literatur a lidové slovesné tvorby, nacházíme rovněž jméno Josefa Hrabáka. Právě Hrabákův referát pro připravovaný bělehradský slavistický sjezd, který pojednával o srovnávací slovanské metrice z hlediska fonologického, a Mukařovského odpovědi na otázky, v nichž se zabýval studiem metriky básnických textů, přinášely nové metodologické impulsy.¹³ *Vliv jazyka na vývoj básnické výstavby je ten*, psal Jan Mukařovský v roce 1940, *že každý jazyk řeší po svém úkoly kladené evropským vývojem básnictví [...] a že týž jev, např. jistý druh metra nebo rým, uskutečněný v různých jazykových materiálech, nabývá zcela různých vzhledů a funkcí*.¹⁴ A Josef Hrabák se již na počátku své vědecké dráhy zabýval otázkami staročeského verše. Jeho studie *Staropolský verš ve srovnání se staročeským* (1937) má už v názvu, že zasahuje do slovanské srovnávací metriky. Jak Hrabákovy versologické výzkumy, tak také jeho práce o starší české literatuře svědčí o uplatnění srovnávacích kritérií.

Není snad třeba podrobněji zdůrazňovat významné místo, které zaujal koncem dvacátých a v polovině třicátých let Frank Wollman svými tezemi k prvnímu sjezdu slovanských filologů *Eidografická metoda a Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání* a zejména pak polemickým spisem *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské* (Brno 1936). Ve svých metodologických statích o srovnávacím studiu slovanských literatur Wollman prosazoval tvarové, tj. strukturálně srovnávací aspekty. V tezích mj. ukázal, že z *mezislovanských a interetnických paralel a filiací* (o nichž jsem se již zmínil) *rostlo srovnávací pojetí slovanských literatur jako součástí literatury světové*.¹⁵

Folkloristé a komparatisté Václav Tille (1867–1937) a Jiří Polívka (1858–1933) srovnávací metodou zkoumali látky v lidové slovesné tvorbě. Pozitivist J. Polívka se za svého prvního studijního pobytu v Rusku (1889–1890) důkladně seznámil s literárně srovnávacími pracemi A. N. Veselovského a s historickou poetikou. Srovnávací metodou zkoumal Jiří Polívka látky v pohádkách i literár-

¹¹ Viz: Metodologičeskije problemy istorii slavistiky, Moskva 1978, s. 28–313.

¹² Novák, A., Novák, J. V.: Přehledné dějiny literatury české, reprint 4. vydání, Atlantis, Brno 1995, s. 1622.

¹³ III Medjunarodni kongres slavista (slovenskih filologa). Zbirka odgovora na pitanja, Beograd 1939.

¹⁴ Mukařovský, J.: Tradice tvaru. In: sb. Strážce tradice, Praha 1940.

¹⁵ Wollman, F.: K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské, Brno 1936, s. 93–94.

ně morfologické tvary. Zjistil velké množství látek, látkových obměn a fakt, že jejich genetický původ přesahuje jakýkoli rámeček národní. Z metodologických postupů Jiřího Polívky vycházel mj. také Frank Wollman.

Josef Hrabák ve své teoretické knize *Literární komparatistika* (1976), určené především vysokoškolským studentům, považuje Wollmanovy meziválečné metodologické postupy za *podnětné a průkopnické*. Podle Hrabáka viděl Wollman v tvarovém (tvaroslovném, eidologickém) hledisku *nejlepší obranu proti mechanické vlivologii, jejíž nebezpečí včas postřehl. Tím čelil degeneraci klasické komparatistiky, která v třicátých letech již přesáhla svůj vrchol a pomalu se vyžívala*.¹⁶ Eidologii první poloviny 20. století nahradila současná modernější a komplexnější genologie.

Domnívám se, že Josef Hrabák ve svých názorech na pojetí srovnávací literární vědy vycházel z prací Franka Wollmana, mj. o slovanském literárním společenství a jazykově literárním obrození, akceptoval jeho metodologické postupy a dále je rozvíjel. Tak se např. na slavistických sjezdech i v odborném tisku (mj. ve Slavii) vedly diskuse o tom, jaké jsou vztahy a zda existují společné rysy slovanských literatur. Hrabák téměř bezvýhradně přijal Wollmanovu koncepci o zvláštní vnitřně diferencované celistvosti slovanských literatur i Wollmanovo pojetí mezislovanské tradice. Byl toho názoru, že existovalo povědomí slovanského kulturního společenství. *Sám se domnívám, že celek slovanských literatur objektivně existuje* – napsal J. Hrabák.¹⁷ V dostředivých i odstředivých tendencích, které ve vývoji slovanských literatur probíhaly, viděl Hrabák dialektickou jednotu. *Právě v tomto směřování k jednotě na jedné straně a k partikularismu na straně druhé, napsal Hrabák, je nejednou ukryt podnět plodného vývoje, protože při vzniku nového slovanského národa a literatury (Slováci, Makedonci) nebyla nikdy opuštěna představa slovanské literatury jako společného statku řady slovanských národů, jenom se tento společný statek bohatěji diferencoval*.¹⁸

Genetická příbuznost, jazyková blízkost a někdy společný nebo velmi podobný historický vývoj některých národních společenství vedly k tomu, že vznikala literární společenství nebo literární či obecně kulturní kontext. A to nejen československý nebo rusko-ukrajinský, nýbrž také např. srbsko-charvátský, bulharsko-makedonský aj. Literární společenství přirozeně zdůrazňovala jednotící vědomí mezislovanské (interetnické) příbuznosti.

Odtud pak podle našeho názoru vedla cesta k tomu, že Josef Hrabák přijal Ďurišinu teorii o dvojdmosti. Přitom zcela oprávněně odmítl mechanické hledisko použitého spisovného jazyka, o němž se opírala dřívější filologie. Nemohu ovšem dnes bohužel bez výhrad akceptovat Hrabákovo tvrzení, že *pro zařazení autora do oblasti určité literatury musí být rozhodující především to, zda se obracel svým dílem k příslušníkům určité pospolitosti, a ne, kterým jazykem pro ni psal*.¹⁹ Hrabák rovněž odmítal pojmut do dějin české literatury starší literární

¹⁶ Hrabák, J.: *Literární komparatistika*, SPN, Praha 1976, s. 185.

¹⁷ *Tamtéž*, s. 105.

¹⁸ *Tamtéž*, s. 104.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 106.

texty (až do obrození) psané německy, údajně proto, že byly určeny pouze úzkému okruhu recipientů.

Toto Hrabákovo tvrzení vyžaduje podle mého názoru upřesnění a doplnění. Na rozdíl od Hrabáka na první místo kladu jazyk, kterým autor psal. Poté dobu, v níž se k určitému společenství svým dílem obracel. Barthes mluví o duchu a stylu doby, z něhož můžeme a musíme vycházet, abychom dospěli k nějakému logickému závěru, odpovídajícímu nové historické realitě.

Náš nejlepší literárně teoretický komparatista a nejdůslednější znalec metodologického díla svého otce Slavomír Wollman ve své knize *Porovnávací metoda v literárnej vede*²⁰ považuje Hrabákovu *Literární komparatistiku* a Ďurišínovu *Teorii literárnej komparatistiky*²¹ a její cizojazyčné varianty za *dve ucelené diela o teórii a úlohách literárnej komparatistiky*, která dodnes (tj. do konce osmdesátých let 20. století – pozn. moje) *úspešne plnia svoje poslanie*.²² S. Wollman později ve svém přehledu o české škole literární srovnávací vědy opakoval, že Hrabákova *Literární komparatistika* [...] *systematicky podává a vlastními novými pohledy, zejména také na problematiku starší literatury a na problematiku překladu, rozvíjí stanovisko české školy a slouží i jako poučení studentům a širší čtenářské obci*.²³ Právem proto řadí Josefa Hrabáka k těm literárním historikům, literárním teoretikům a metodologům (Žirmunskij, Vinogradov, Fr. Wollman, P. Bogatyrjov, K. Krejčí aj.), kteří přinesli hodnověrné výsledky zvláštních, národně literárních a srovnávacích žánrových výzkumů.²⁴

Josef Hrabák považoval Ďurišínovy shrnující práce o literární komparatistice a o systematicke meziliterárního procesu za velmi podnětné. A Dionýz Ďurišín zase při revizi teoretických východisek výzkumu meziliterárního procesu nemohl nevzít v úvahu názory Josefa Hrabáka, jak je vyjádřil zejména ve svých *poznámkách* k Ďurišínově stati o národně literárních a meziliterárních aspektech literárních dějin. Slovenský teoretik D. Ďurišín akceptoval Hrabákovo konstatování, že *literární komparatistika je vlastně pokračováním problematiky národně literární historiografie*.²⁵ Podle Hrabáka je úzký dialektický vztah mezi výzkumem národních a mezinárodních příznaků. Považoval za podnětnou Ďurišínovu myšlenku, že se má při srovnávání vycházet z přijímající literatury. Způsoby recepce by se měly podle Hrabáka vykládat funkčně, stejně jako poukázání na to, že je třeba zkoumat interakci národního a meziliterárního.²⁶

V práci *Systematika meziliterárního procesu*,²⁷ v níž se Ďurišín pokusil *načrtnout v podstate novú klasifikáciu východiskových princípov systematiky meziliterárního procesu*, vyzval ke spolupráci mj. také Josefa Hrabáka a chtěl znát

20 Wollman, S.: *Porovnávací metoda v literárnej vede*, Tatran, Bratislava 1988.

21 Bratislava 1975.

22 Wollman, S.: cit. dílo, s. 274.

23 Wollman, S.: *Česká škola literární komparatistiky (tradice, problémy, přínos)*. Univerzita Karlova, Praha 1989, s. 72.

24 Tamtéž, s. 143.

25 Ďurišín, D.: *Teória meziliterárního procesu*, Tatran, Bratislava 1985, s. 30.

26 Tamtéž, s. 31.

27 Ďurišín, D. a kol.: *Systematika meziliterárního procesu*, Veda, Bratislava 1988.

jeho názory. Poznamenejme, že se o těchto otázkách vedla počátkem 80. let 20. století na stránkách časopisu *Slavica Slovaca* cizojazyčná (v angličtině) diskuse, které se zúčastnil rovněž Josef Hrabák. V anglicky otištěném příspěvku *Několik poznámek k problematice* se vyjádřil k otázce vztahů mezi národně literárními a meziliterárními.

Důsledkem uvedené mezinárodní (bohužel však pouze v rámci tehdejších socialistických zemí) diskuse bylo to, že se v systematice meziliterárního procesu již přestal užívat pojem literární komparatistika a prosadil se pojem zkoumání meziliterárního procesu.²⁸ Josef Hrabák vyložil svoje pojetí v textu *O novou etapu ve vývoji literární komparatistiky*.²⁹ Také v této své úvaze Hrabák nezapřel pedagoga. Proto svoje pojednání začíná slovy: *Východiskem každého bádání musí být otázka, co chceme poznat, a to platí i pro literární komparatistiku*.³⁰

Podle připojeného komentáře D. Ďurišina in marginem se Josef Hrabák pokusil výstižně načrtnout jednotlivá období vývoje klasické literární komparatistiky. Hrabák se vyjádřil k problematice vztahů tzv. malých a velkých literatur, typologie a tzv. vlivů. *Vlivologie srovnávala jeden zvláštní jev s druhým zvláštním jevem (dílo s dílem, autora s autorem) a zanedbávala tedy problém obecnosti, a typologie zase ve snaze vytvořit obecný model stírala – omezovala se jen na obecné*.³¹

Josef Hrabák se podle našeho názoru správně domníval, že je to určitá kombinace vlivologicko-genetického a typologického hlediska a že je otázka, zda existuje nějaká souvislost ve vývoji meziliterárních společenství. Pokládal to za důležité, chceme-li zkoumat obecné a zvláštní v literárním vývoji. Domnívám se, že Hrabák principiálně neodmítal ani tzv. tvořivost recepce. A co je podle našeho názoru důležité, Josef Hrabák zdůrazňoval *zkoumání konkrétního materiálu*. Komentované edice i studium předloh, žánrových tradic a stylistických prvků, jež obsahují jeho *Studie ze starší české literatury* (1956) a kniha *K metodologii studia starší české literatury* (1961) řadí Hrabáka k výrazným představitelům poválečné české školy literární komparatistiky.³²

Josef Hrabák studoval jak literární projevy zapsané (otištěné), tak také lidové slovesné, šířené ústní tradicí. To znamená, že mu šlo jak o tzv. vysokou literaturu, tak také o literární periferii, tj. o čtení oblíbené širokými vrstvami. Proto se patrně domníval, že je při výzkumu literární komparatistiky *účelné přihlížet k celému rozsahu literární tvorby, tedy i k dílům (a také autorům) paraliterární povahy, protože právě díla epigonů a četba zaměřená na široký konzum často odhalují velmi názorně trend určité doby*.³³

Dionýz Ďurišin, který se ve svých teoretických pracích snažil dobrat obecně přijatelné definice pojmu světová literatura, zcela souhlasil s Hrabákovým chá-

28 Tamtéž, s. 57.

29 Tamtéž, s. 82.

30 Tamtéž, s. 82.

31 Tamtéž, s. 83.

32 Wollman, S.: *Česká škola literární komparatistiky (tradice, problémy, přínos)*. Univerzita Karlova, Praha 1989.

33 Ďurišin, D. a kol.: cit. dílo, s. 84.

páním, že je třeba nejdříve *vyjasnit pojem světové literatury*. A v této souvislosti Josef Hrabák napsal, že *pouhá snůška literárních dějin sotva může přispět k tomu, aby se mohl určit vzájemný vztah jednotlivých literatur pod zorným úhlem dialektiky zvláštního a obecného – a právě o to by mělo dnešní komparatistice jít v první řadě*.³⁴

Literární skutečnosti, jež se projevují a plní některé funkce v několika národních literaturách a kulturách, vyvolávají zájem literárních historiků, protože jde o projevy evropské nebo světové. Aby se mohlo v této otázce dospět k nějakým objektivním výsledkům, bylo by podle Josefa Hrabáka nezbytné zjistit vztahy mezi literaturami a pak na základě zjištěných faktů vyjevit prvky, jež dané literatury spojují, a především *odhalit proces, který je společný všemu literárnímu dění*.³⁵ Mezislovanskou literární tradici chápal Hrabák ve wollmanovském duchu jako menší kruh v kruhu, tedy jako organický systém slovanské slovesnosti v ohromném organickém systému světové slovesnosti.³⁶ *Nezbytným východiskem k dosažení výkladu světové literatury je podle Josefa Hrabáka soubor literárních dějin všech literatur*. Odmítal však zároveň názor, že světovou literaturu by bylo možné složit z jednotlivých národních literatur.

Praktickou realizaci jakéhokoli projektu studia a zpracování dějin světové literatury viděl ovšem Hrabák v tom, že bude třeba se koncentrovat na určité důležité otázky literárního života. Ty by se pak zkoumaly v rámci světového literárního procesu. Josef Hrabák byl toho názoru, že při zpracování dějin světové literatury nebude možné vycházet (jak se dosud často dělo) z jazykového hlediska, nýbrž ze *základních sociálních formací, protože právě vztah k sociální skutečnosti je základem literárního zobrazování*.³⁷ *Domnívám se, psal Josef Hrabák, že tak jako existuje jakási gramatika literárních forem (tzv. poetika), která stanoví obecně aplikovatelné modely literárního ztvárnění, bude možno vytvořit jakousi gramatiku meziliterárního procesu*.³⁸

Československá (česká) srovnávací literární věda navázala na výsledky naší meziválečné literární i jazykovědné komparatistiky. Mnozí její výrazní představitelé (především B. Havránek, F. Wollman, K. Krejčí) nastínilí po roce 1945 svoje pojetí komparatistického studia literatur. Jejich metodologické postupy při studiu literárních druhů, směrů, stylů a uměleckých období nadále rozvíjeli zejména Karel Horálek, Josef Vašica a Josef Hrabák. Ti pak s celou plejádou mladších rusistů, jugoslavistů, balkanologů, germanistů a romanistů aj. tvořili českou školu literární komparatistiky. V ní zaujímá důstojné místo Josef Hrabák, jehož literárně bohemistické a komparatistické dílo stále čeká na důkladné zhodnocení.

34 Tamtéž, s. 84.

35 Tamtéž, s. 84.

36 Wollman, F.: K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské, Brno 1936, s. 93–94.

37 Ďurišin, D. a kol.: cit. dílo, s. 85.

38 Tamtéž, s. 85.